

Ինչ վայրագ խժդոթիւն, ինչ անըրանար դարութիւն:

Եւ այս Գրիգոր Զէլէպին էր, որ իր գլխատութենէն մէկ քանի ափս առաջ անձամբ Սուլթան Մահմուտի ներկայանալով իր Տեղեւնախաւոր Տգոր ազդեցութեամբը եկեանել կուտար Սոյ Նիրահոս կաթողիկոսին համար արձակուած մահաւան վճիռը¹: Ասանց Տիւղեան Գրիգոր Զէլէպի միջնորդութեան Սոյ կաթողիկոսը պիտի չունենար երկար կեանք, ամբաստանուած ըլլալով, թէ Միսի վանքն ու եկեղեցին շինելու պատրուակով, ամրոցներ², աշտարակներ³ պատերազմական բերդեր!!! կը կանգնէր³ յիմար յանկերգ, խելառ ենթագրութիւն զոր Տիւղեան կրցան ջընջ եւ կաթողիկոսի կեանքն ազատել, բայց յետոյ աւաղ յետոյ ինքը իր անմեղութեամբը նահատակ կ'ըլլար ու զո՛՛ջ չար ամբաստանութիւններու:

Այս է ուրիշ աշխարհի մէջ մատուցուած բարեգործութեանց պատկը, այս է կ'ըսեմ, առաքինութեան վերադարձութիւնը:

Տիւղեանց դժբախտութենէն յետոյ, փոշերանոցի վերատեսչութեան կը կոչուի 1818ին՝ Պեղզեան Յարութիւն ափրայ, որ երկու տարի վերջ 1820ին անբաւարար կը հրատարակուի եւ կ'աքրուի⁴:

Պեղզեանի տեղ բարեբախտաբար հայ մը՝ Պիլեղիքեան Պօղոս կը կոչուի պաշտօնի 1821ին: Տարի մը վերջը դարձեալ Պեղզեան⁴ եւ հուսկ ապա նորէն Տիւղեան մը, Յակոբ Զէլէպին, Պիլեղիքեանի փեսայն⁵, որ նշանաւոր է նաեւ իր գրասիրութեամբ եւ Գեորգ զպիր պալատիցիի Պարսկերէն-Հայերէն բառարանին սկիզբը 1826ին գրած իր սքանչելի Յառաջաբանութեամբ⁶:

Տիւղեան Յակոբ Զէլէպի փողերանոցի վերատեսչութիւնն ստանձնած է Սուլթան Մեծիոսի հրամանով 1833 Գեկա. 22ին, եւ մեծ ու գնահատելի ծառայութիւններով զայն վարած է մինչև կեանքին վերջը 1847:

Յակոբ Զէլէպին վերջ անոր յաջորդած է⁷ 1847 Պարսից Սարգիս Զէլէպին միամօր

1 Պեղդերեան, անդ, էջ 100:
2 Ար., էջ 99:
3 Յոսէփ-ան, անդ, էջ 41, Մեծիկի-ան, անդ, էջ 32, Պեղդերեան, անդ, էջ 170:
4 Պեղդերեան, անդ, էջ 170:
5 Ար. էջ 33:
6 Բառարան Պարսկերէն-Հայ Գեորգ զպիր պալատիցի. Օրթագիւղ 1826. Յոս. Արատեան, էջ 33 եւ 38:
7 Ար., էջ 38:

որդին Միհրան Պեյ Տիւղ, որ վարած է այդ պաշտօնը մինչև 1880, եւ եղած է վերջին հայ վերատեսչան արքունի փողերանոցին, ուր հայերու անուններ այլ եւս գրեթէ չեն լսուի:

* * *

Արքունի փողերանոցին դէմ է կայսերական արքի Միսէտէնը, սակէ քիչ մը վարն ալ կայսերական՝ բժշկական վարժարանը, ուր 1844էն սկսեալ շարունակ կէս դար զաստիճանած են Հայ բժիշկները, վարժարանն մեծ փառք ըլլալով իրենց արդիւնաւոր ծառայութիւններով: Գ.Պօղոս բժշկական վարժարանին այդ հայ զաստիճաններն էին՝ Տգթ. Սերվիզէն էֆէնտի, Գասպար պէյ Սինապեան, Պօղոս Չօհրապեան, Ստեփան Բաշա Աջալեան, Յակոբ պէյ Տափարեան, Անդրանիկ Բաշա Արմիլեան, Յակոբ պէյ Խանրամեան, Յովհաննէս Պէյ Թաթրիպեան, Տգթ. Նահապետ Ռուսինեան, Տգթ. Նուրիճեան, Տգթ. Յակոբ պէյ Յովհաննէսեան, պատեհերհան Աբաշաճ Պագայեան եւ ուրիշներ, որոնցմէ ոչ զք կենդանի մնացած է, եւ բժշկական վարժարանին մէջն ալ գէթ իրբու նմոյշ հայ զաստիճան հոսն անգամ չկայ այսօր, շնորհիւ Օսմանեան նորածագ Մահմանագրութեան, որ հաստատութեան, արդարութեան եւ եղբայրութեան գործադրիչը պիտի ըլլար:

Անրա, 24 Յունուար 1912:
(Ըրդ-Ն-Ի-Ի) 80.ԿԹ. ԱՂԱՐՄԹ Ե. ԹՈՂՈՍՄԵՆՍԻ

Հ Ն Ա Ս Ո Ս Ա Կ Ա Ն

Հ Ն Ա Ս Ո Ս Ա Կ Ա Ն Ց Ո Պ Ո Ն Ո Ւ Բ Ր Ե Ն Ի Բ Ո Ւ Մ Ո Ւ Պ
(Հնոր) ինսկրոթ խամի Ստ. Տերտերիանով Բոսնիոյ գրքոյ
(Ըրդ-Ն-Ի-Ի) 18.

Կէթմէյին սուսթլայ ճիջանէ լաշպէթի կիթտի կվատում չէքերտում հասրէթի պին սէթիլ իւզ հիլմի սէթիլ տեր թալիխ նամ խաշատուր եաշ իւշ էթտի ալտէթի պուլանտուք եաննետէ փաշա սարաթի վէրմէտի կիթմէք վէթաննէ բուխտէթի

գիրգորեան հաճի օհաննէս պուրկազլի
 տօյտու պին այլժմշտա էճէլ շէրպէթի
 պին սէքիլ իւզ գրըթ թարիխինտէ վէՖաթ
 էթէտիմ օգոստոս այլնտա իւզըլէթի
 եանեատէ ըում քիլիսէսինտէ ճէվսէթի
 գայրը ըումճուքտէ խանէվիլ շէօհրէթի
 թարիլիլիլիմ հէր քիմ թաշըմտա զըուտի
 Ֆաթիհա տէսիւն չըքարաըն ըաճմէթի:
 Լըր մահտետի այս որդի

նաւասարդի

Մարգար անուևով պերճ երեւելի
 Լաւքիւնութեան լըուած փաւքերով
 կը պատասպարէր աշխատներն հոգևով
 Իայց մահն անողըմ ինայեց զայն
 Չգեց յայս զամբան յուսով յարութեան:

Յամի ՏՈ՛՛՛՛՛ 1810 ԷԼ

փետրվարի 16

19.

Մ:Ն
Գ:Գ
Ո

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ՀԱՆ
 ԳՍՑԵԱՆ ՎԱՌՆԱ
 ՑԻ ՄՀԱ ՆԱՒԱՍԱ
 ԲԴԻ ՈՐԳԻ ՄՀԱ
 ԳՐԻԳՈՐԻՆ ՈՐ ՀԱՆ
 ԹՎԻՆ (ՌՄԽԶ) ԻՆ
 ՅՈՒՆԻՈ ԻԷ

20.

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ՀԱՆԳՍՑԵԱՆ
 ՈՒՐՈՒՇՃՈՒԹԻ ԽԱՐԱՂԱՇԵԱՆ
 ՄՀՏՍԻ ԿԱՐԱՊԵՑԻ ԿՈՂԱԿԻՑ
 ՍԻՄԱ ԽԱԹՈՒՆԻՆ
 (ՌՄԻԸ) ՅՈՒՆՎԱՐԻ ԺԲ.

21.

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ
 ՀԱՆԳՍՑԵԱՆ
 ՈՒՐՈՒՇՃՈՒԹԻ
 ԱՎԷՑԻՔԵԱՆ ՑԻ
 ԲԱՑՈՒ ՊԱՊԻԿԻ

ՈՐԴԻ ՊԶՏԻԿ
 ԿԷՎՈՐՔԻՆ ՈՐ
 ՓՈՒԵՑԱՒ Ի ԿԵԱ
 ՆՍ ԹՎ ՌՄԻԹ ՕԳ
 ՕՍՑՈՒՒ ԻԲ.

22.

ՀԷ

ԵԱԵԿԵԱՆ ԿԱՑ ՄԱՐՄԵՆՈՎ ԱՍՏ Ի ՊԱՀԵՍԻ
 ԱՍՊԱՍԵԱՆ ՄԸՆԱՑ ԳԱՍՏԵԱՆ ՓՐԶԻ
 ԱՅՍ ԵԼԻՍԱՐԻԹ ՈՐ ԵՒ ՄԱՀՑԵՍԻ
 ԳՈՂԱՎ ԱՍ ԳՈՒՍՏԻ ՄԱՀՑԵՍԻ ՆԱԶԱՐԻ
 ԱՅԼ ԵՒ ԱՍՈՒՍԻ ՄԵՂՄԻԿ ԳՐԻԳՈՐԻ
 ՈՐ ԵՒ ՄԱՀՑԵՍԻ ԱՆՈՒՇԵԱՆ ԶԱՅՆԻ
 ՎԵՑԵԱԿ ԶԱՒԱԿՕՔ ՈՒԹՂԱՑԵԱՆ ՅԵՐԿՐԻ
 ՈՐԱՎԷ ԶՈՒԱՐՃԱՆԱՑՐ ՍԻՐՈՎ ՍԻՐԱՆԻ
 ԶՈՐՍ ԵԹՈՂ ԱՅԺՄԻԿ ՈՐԻ ԵՒ ԽՂՃԱԼԻ
 ԻՆԲԵ ԱՍՑԱՒ ՈՐՊԷՍ ԶԱՐԾՈՒԻ
 ՀՐԱԺԵՇՏ ՏՈՒԵԱՆ ՍԻՐՈՑ ԱՇԽԱՐՀԻ
 ԶԻ ՍՐՈՎ ՄԱՀՈՒՆ ՀԱՑԵԱՆ ՄԵԹԱՆԻ
 ՈՐՊԷՍ ԳԱՆԱՐԻ ԿԱՆՈՒԹ ԹԱՌԱՄԻ
 ԻԲԻ ԵՐԵՍԱՄԵԱՑ Ի ԹԱՐՄ ՀԱՍԱԿԻ
 ԱՐԻ ԶԻՋ ԱՂԱԶԷ ԵՂԱՐԱՐԷ ԱՆՉԱՍԼԻ
 ԼԷԱԼՈՒՐ ՍՐՏԻ ԵՍՁԻՔ ԶՈՂՈՐՄԻ
 ԱՄԻ ՏԵԱՌՆ 1806 ՍԵՊՏԱԲԵՄԲԵՐԻ
 Ի ՀԱՅՈՑ (ՌՄՇԸ)

23.

ԱՅՍ ՏԱՊԱՆ ՀԱՆԳՍՏ
 ԵԱՆ Է ՊՕՂԱՍ ՕՂԼԻ ՊԵՑ
 ԲՈՒՆ ԿՈՂԱԿՑՈՑ ԱՐԸ
 ՄԱՑԵՆ ՈՐ ՓՈՒԵՑԱՒ Ի ԿԵԱՆՍ
 ԹԻՆ (ՌՄԻԹ) ԻՆ

24.

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ՀԱՆԳՍՏ
 ԵԱՆ ՏՐՏՈՒ ՔԵՐՈՎԱԵԱՆ
 ԴԵՐԶԱԿ ՄԿՐՏԶԻ ՈՐ
 ՈՐ ՔՍԱՆԱՄԵԱՑ ՓՈՒԵ
 ՑԱՒ ԻՏԷՐ 1864 ՀՈՎ. 11

25.

ՏԻՐԱՑՈՒ ՔԵՐՈՐԵԱՆ ՑԲ
 ԽԱԶԱՑՈՒՐ ԱՒԱԿ ՍԱՐ
 ԿԱՒԱԳ ԵՒ ՄԻԱԲԱՆ ՍԲ
 ՅԱԿՈՐԵԱՆ ՎԱՆԻՑԵ ՈՐ
 ՔՍԱՆԵԻՈՒԹ ԱՄՈՑ
 ՓՈՒԵՑԱՒ Ի ՑԷՐ
 ՅԱՄԻ 1864 ՅՈՒՆ. 27

26.

ՇԷ

ԱՅՍ Է ՏԱՊՈՆ ՀԱՆԿՍՑԵԱՆ
ՈՒՐՈՒՇՃՈՒՑԻ ՄՀՏՄԻ ՄԿԸԲ
ՏԻՉ ԲԱՄԲՈՒՇԵԱՆ ՈՐ ՀԱՆԿԵԱՆ
Ի ՏԷՐ

ՅԱՄԻ ՏԵԱՌՆ ԳՈՒԼԻՍԻ 9

1820

27.

ՄԱՔՐՈՓԱՅԼ ՏԷՐ ՅԱԿՈՒ
ԱՒԱԳ ԲԱՀԱՆԱՅ ՏԷՐ
ՅԱԿՈՒԲԵԱՆ ՓՈՒԽՑԱՆ
Ի ՏԷՐ 1855 ՄՐՅԵՍ 9

(Հ-բ-ն-ի-ի-ի)

Գ Ա Ր Ր Ի Է Լ Ս Ո Ւ Ն Դ Ո Ւ Կ Ե Ա Ն Ց †

Գաբրիէլ Սունդուկեանցի մահուան գուժը ցնցեց հայ համայնքը († ի Տփղիս Մարտ 16): Հնդհանուր ցաւակցութիւնն ու սուզը յայտնի նշան էին մեծ թատերագրին վայելած համարման, եւ այս էր պատճառն զգալի ընելու կորուստն, զոր հայ գրականութիւնն ունեցաւ այսօր: Սունդուկեանցի գրական գործունէութեան վրայ թերթիս մէջ (1888, էջ 125, 136) Կ. Տիւրեան սիրուն գրչով արդէն խօսած ըլլալով մենք պիտի գոհանանք լոկ ընդհանուր տեսութեամբ մի:

Գաբրիէլ Սունդուկեանցի ծննդավայրը (ծն. 1825 Յունիս 29) եւ միանգամայն իր նախնական դաստիարակութեան վայրը եղած է Տփղիս: Ծերսէս Ե. Աշտարակեցոյն նորաբաց դպրոցին մէջ աշակերտեցաւ Եսայան-Ջրպետի եւ Առ. Արարատեանի. եւ միշտ հաւատարիմ՝ մասց անոնց գծած շարիին: Սունդուկեանցի սրտին վրայ ինչպէս կ'ըսէ Չմշկեան, շատ խոր տպաւորութիւն թողած է Ջրպետեան, որուն անձին այնպէս սերտի կապուած էր: Երբ 1833ին Ջրպետեան մեռաւ, Սունդուկեանց շարունակեց իր ուսումն Ազարեան եղբարց թով, ապա անցաւ զիմազիոն ուսկից 1846ին շրջանաւարտ ելաւ: Սակայն ուսումնատենչ պատանին տակաւին տժգոհ իւր մտաւոր պաշարէն՝ կը դիմէ Պետերսբուրգի համալսարանը եւ կը հետեւի նոն պատմական-լեզուագիտական միւղին, 1850ին իւր ծննդավայրը Տփղիս կը դառնայ իբր ընկմացաւարտ: Ուր պետական քարձր պաշտօններու կը հասնի, ստանձնելով իւր վրայ՝ փոխարքայ Վօրօնցովի դիւանապետութեան (archiviste) պաշտօնը, սակայն իւր դադարն ուն երկարատեւ չեղաւ, եւ քիչ մը վերջ արդէն զինքը Դերբենդ քաղաքը կը գտնենք: Վերջնականապէս 1858ին հաստատուեցաւ Տփղիս, առնելով իւր վրայ դեռ ուրիշ գանազան պետական պաշտօններ, զորս ամենայն խնամքով եւ պարտամանաշուքով կատարեց, վայելելով ամենուն համակրանքն ու յարգանքը: 1888ին տօնեց իւր գրական 25ամեայ յոբելեանը, ինչպէս նաեւ 1901ին գեղեցիկ կերպով տօնուկցաւ՝ «Պեպօ», ի 30ամեակը, որ իրաւամբ իւր գլուխ-գործոցն նկատուած է: Ալեգարդ հեղինակը այդ հանդիսութեանց ժամանակ ընդհանուր հրճուանքի առարկայ դարձաւ, զինքը ողջունեցին բաց ի հայազգիներէն ուսը եւ վրացիք:

Սունդուկեանց ո՛չ միայն պետական պաշտօնավարութիւն ունեցաւ, այլ մի եւ նոյն ժամանակ մեծ համբաւ ունեցաւ գրականութեան մէջ, որուն վաղուց ինքզինքը